

УДК 343.272:347.512.2

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.122>

ПЕРЕДАЧА ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ НА ВІДПОВІДАЛЬНЕ ЗБЕРІГАННЯ ВЛАСНИКУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Якових Є.В.,*аспірант 3-го року навчання**кафедри кримінального процесу**Національного університету «Одеська юридична академія»**ORCID: 0009-0000-2670-6501*

Якових Є.В. Передача транспортного засобу на відповідальне зберігання власнику у кримінальному провадженні: кримінальний процесуальний аспект.

Важливу роль у процесі дотримання конвенційних гарантій захисту права власності у кримінальному провадженні відіграє чітка регламентованість норм кримінального процесуального законодавства в частині застосування органами досудового розслідування заходів процесуального примусу та його механізму. Зокрема, в даній статті мова йде про необхідність законодавчого визначення процедури (порядок, підстави та строк) передачі майна (як-от, транспортні засоби) на відповідальне зберігання власнику (законному володільцю) з метою збереження цілісності речі під час здійснення кримінального провадження. Актуальна судова практика свідчить, що невизначеність норм КПК України щодо можливості передачі транспортного засобу власнику (законному володільцю) на відповідальне зберігання в рамках здійснення кримінального провадження призводить до необґрунтованого обмеження прав власника мирно володіти, користуватися та розпоряджатися своїм майном. Як наслідок, цілісність вилученого чи арештованого майна, що перебуває на неналежному зберіганні в органах досудового розслідування чи інших спеціалізованих установах, піддається псуванню і пошкодженню, що призводить до суттєвого зниження його собівартості, а отже, становить неправомірне втручання і в право власності власника такого майна (його законного володільця). У зв'язку з цим автором статті пропонується доповнити норми КПК України в частині визначення того, який саме суб'єкт (слідчий чи суддя) здійснює передачу такого майна власнику (законному володільцю), хто має ініціювати процедуру передачі на відповідальне зберігання майна (власник такого майна чи слідчий, який здійснює досудове розслідування), встановити протягом якого строку таке майно має бути передане власнику, а також передбачити належні умови зберігання транспортних засобів на майданчиках відкритого типу.

Ключові слова: захист права власності, речовий доказ, відповідальне зберігання, транспортний засіб, арешт майна.

Yakovych Y.V. Transfer of the vehicle to the owner for safekeeping in criminal proceedings: criminal procedural aspect.

An important role in the process of compliance with the conventional guarantees of the protection of property rights in criminal proceedings is played by the clear regulation of the norms of criminal procedural legislation in terms of the application of restrictive measures and mechanisms by pre-trial investigation bodies. In particular, this article is about the need for a legislative definition of the procedure (procedure, grounds and term) of transferring property (such as vehicles) to the owner for safekeeping in order to preserve the object's safety during criminal proceedings. Current judicial practice shows that the uncertainty of the norms of the Criminal Procedure Code of Ukraine regarding the possibility of transferring the vehicle to the owner for safekeeping as part of criminal proceedings leads to an unjustified restriction of the owner's rights to peacefully own, use and dispose of his property. As a result, the safekeeping of seized or seized property, which is in improper storage in pre-trial investigation bodies or other specialized institutions, is subject to deterioration, which leads to a significant decrease in its cost price, and therefore constitutes an unlawful interference with the property owner's right to property. In this regard, the author of the article proposes to make changes to the Criminal Procedure Code of Ukraine in the part of determining which entity (investigator or judge) transfers such property to the owner, who should initiate the procedure for transferring the property to responsible storage (the owner of such property or the investigator who carries out pre-trial investigation), establish the period during which such property must be transferred to the owner, as well as provide for proper storage conditions for vehicles at open-type sites.

Key words: protection of property rights, physical evidence, responsible storage, vehicle, seizure of property.

Постановка проблеми. Необхідність дотримання конвенційних гарантій захисту права власності у кримінальному провадженні зумовлена законодавчо встановленими процедурами його обмеження, такими як тимчасове вилучення майна, арешт майна, конфіскація тощо. Порядок та підстави правомірного втручання органів досудового розслідування у право особи володіти, користуватися та розпоряджатися своїм майном мають бути детально регламентовані у кримінальному процесуальному законодавстві. Втім, з огляду на актуальну судову практику й досі лишається неврегульованим питання про процедуру (підстави, порядок, строки) передачі на відповідальне зберігання майна, яке визнано речовим доказом у кримінальному провадженні (наприклад, транспортні засоби).

Мета дослідження. Метою даного дослідження є визначення основних проблем, пов'язаних із передачею транспортних засобів на відповідальне зберігання власнику у кримінальному провадженні.

Стан опрацювання проблематики. Науковою розробкою питань, пов'язаних із теоретико-правовими та практичними проблемами передачі майна (речових доказів) на відповідальне зберігання власнику займалися наступні правники: І.О. Крицька, Н.С. Карпова, С.О. Ковальчук, М.Ю. Гуменюк, Д.Т. Арабуля, О.Є. Головкін, О.О. Рясов, Ю.В. Худякова, С.С. Чернова, О.С. Шалякіна та інші.

Виклад основного матеріалу. Конвенційні гарантії захисту права власності особи є частиною національного правозастосовного процесу, які реалізуються шляхом застосування норм Конвенції про захист прав та основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція) та практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Необхідність дотримання гарантій захисту права власності набуває особливого значення в контексті здійснення кримінальної процесуальної діяльності.

Так, стаття 1 Першого протоколу до Конвенції гарантує кожній особі право на вільне володіння своїм майном, обмеження якого допускається у випадку не інакше як в інтересах суспільства та на умовах, які регламентовані законом та загальними принципами міжнародного права [1]. Частина 3 ст. 41 Конституції України також визначає, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним [2].

Практика ЄСПЛ на основі конвенційних норм сформувала актуальну й донині позицію щодо допустимості втручання в право власності осо-

би. Так, відповідно до рішення у справі «АГОЗІ проти Сполученого Королівства» (24/10/1986, А108), щоб втручання в право власності вважалось допустимим, воно повинно служити не лише законній меті в інтересах суспільства, а й повинна бути розумна співмірність між використовуваними інструментами і тією метою, на котру спрямований будь-який захід, що позбавляє особу власності. Розумна рівновага має зберігатися між загальними інтересами суспільства та вимогами дотримання основних прав особи [3]. Тобто, ЄСПЛ констатував, що будь-які заходи, які обмежують право власності особи, мають бути пропорційними меті їх застосування.

З огляду на те, що ч. 5 ст. 9 КПК України презюмує застосування практики ЄСПЛ під час здійснення кримінального провадження, то необхідність дотримання гарантій захисту права власності у кримінальному провадженні набуває неабиякої актуальності. Зокрема, мова йде про процедури, які безпосередньо пов'язані з обмеженням права особи на володіння, користування та розпорядження майном, як-от тимчасове вилучення майна та його арешт.

У ч. 1 ст. 167 КПК України законодавець визначив, що фактичне позбавлення особи можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним майном до вирішення питання про його арешт, повернення чи спеціальну конфіскацію є тимчасовим вилученням майна [4]. Мета такого вилучення не конкретизована у процесуальному законодавстві, та виходячи із змісту інших норм КПК України можна констатувати, що тимчасове вилучення майна здійснюється з метою збереження схоронності потенційних речових доказів у кримінальному провадженні. Схожу позицію займає Крицька І.Ю., яка зазначає, що мета зберігання речових доказів полягає у збереженні матеріального носія та його доказових ознак для забезпечення використання сформованих речових доказів у кримінальному провадженні, а також дотримання майнових прав учасників кримінального провадження [5, с. 179].

За загальним правилом речовий доказ, наданий стороні кримінального провадження або нею вилучений, має бути якнайшвидше повернутий його володільцю (ч. 1 ст. 100 КПК України). Однак, в практичній діяльності строки повернення тимчасово вилученого (арештованого) майна грубо порушуються, а умови його зберігання не відповідають нормативам законодавства, що як наслідок призводить до необґрунтованого втручання в право власності особи.

Серед предметів матеріального світу, які найчастіше вилучаються органами досудового розслідування як речові докази у кримінальному провадженні, варто виокремити транспортні засоби. Порядок вилучення та зберігання речо-

вих доказів визначено Інструкцією про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду.

Відповідно до п. 19 згаданої Інструкції зберігання транспортних засобів, які використовувалися як знаряддя для вчинення злочинів і визнані речовими доказами, а також транспортних засобів, на які накладено арешт, якщо вони не можуть бути передані на зберігання власникові, його родичам, іншим особам та організаціям, проводиться за постановою слідчого, прокурора, судді, за ухвалою суду протягом часу здійснення досудового розслідування або судового розгляду. Зберігачами в такому випадку можуть бути відповідні служби органів внутрішніх справ, служби безпеки, підрозділів податкової міліції, керівники яких дають розписку, яка приєднується до справи. В розписці в обов'язковому порядку зазначається, яка посадова особа є персонально відповідальною за збереження певного транспортного засобу [6].

Крім того, законодавець передбачив, що як при вилученні транспортного засобу, так і під час його передачі на зберігання має бути складено документ про технічний стан відповідного транспортного засобу. Такий документ оформлюється за обов'язкової участі співробітника Державної автомобільної інспекції та за можливості і власника [6].

На перший погляд, порядок зберігання транспортних засобів досить детально прописаний, а тому на практиці не має виникати жодних проблем. Проте, проаналізувавши актуальну судову практику, можна дійти обґрунтованого висновку, що ряд питань, пов'язаних із збереженням транспортних засобів та їх передачею на відповідальне зберігання законному власнику, досі залишається невирішеним. Зокрема, мова йде про неналежні умови зберігання (відкриті майданчики, погодні умови), невизначеність строків повернення майна власнику, можливість протиправного використання транспортного засобу 3-ми особами тощо – що призводить до погіршення технічного стану та відповідно зниження оціночної вартості такого майна.

Так, в ухвалах Київського районного суду м. Полтави у справі № 522/3776/23 від 07.09.2023 року та Полтавського районного суду Полтавської області у справі № 545/3647/23 від 27.02.2024 року суд прийняв рішення задовольнити клопотання власників про передачу транспортних засобів на відповідальне зберігання, оскільки зберігання автомобіля на відкритій місцевості може призвести до його пошкодження.

В ухвалі Дзержинського районного суду м. Харкова у справі № 638/15411/21 від 27.02.2024 року суд зазначив, що враховуючи

той факт, що після проведення обшуку з боку органу досудового розслідування з вилученими автомобілями проведено всі необхідні слідчі дії на досудовому розслідуванні, обвинувальний акт направлено до суду, то таке майно повинне бути повернуто його власнику на відповідальне зберігання [7].

В ухвалі Маньківського районного суду Черкаської області від 28.08.2019 року у справі № 701/1128/19 слідчий суддя вказав, що так як в матеріалах кримінального провадження відсутні дані щодо наявності обладнаного майданчика для тимчасового зберігання транспортних засобів при Маньківському ВП, як території для зберігання речових доказів; відсутня розписка з вказівкою, хто є персонально відповідальним за зберігання прийнятого транспортного засобу як речового доказу; відсутні дані про внесення вказаного транспортного засобу до книги обліку речових доказів [8] – то суд приходиться до висновку про наявність правових підстав до задоволення клопотання.

В ухвалі слідчого судді Богунського районного суду м. Житомира у справі № 295/2691/24 від 28.02.2024 року встановлено, що автомобіль і трактор утримуються понад шість місяців. При цьому автомобіль та трактор протягом достатньо тривалого часу зберігаються на спеціальному майданчику для утримання транспортних засобів, який є відкритим, що негативно впливає на їх технічний стан. Слідчий суддя констатує, що досудове розслідування в даному кримінальному провадженні здійснюється за ч. 1 ст. 246 КК України, а відтак є незрозумілим, які потреби досудового розслідування виправдовують їх подальше утримання на штрафмайданчику протягом такого тривалого часу [9].

Аналогічних висновків дійшов і слідчий суддя Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області в ухвалі від 23.02.2024 року у справі № 183/12467/23 – враховуючи те, що кримінальне провадження не завершено, проте власник обмежений у користуванні належним йому майном майже чотири місяці, слідчий суддя вважає, що таке втручання у здійснення права власності особи вже не відповідає потребам досудового розслідування, у зв'язку з чим відпала потреба у подальшому застосуванні обмеження права власності на арештоване майно в частині користування ним, а тому клопотання підлягає задоволенню [10].

В ухвалі Київського районного суду м. Харкова від 23.02.2024 року у справі № 953/87/24 слідчий суддя приходиться до висновку про наявність правових підстав до часткового задоволення клопотання, та вважає можливим змінити місце зберігання автомобіля та передати його на відповідальне зберігання власнику в тому числі у зв'язку з тим, що спеціальний майданчик, на якому збе-

рігається автомобіль, знаходиться у прифронтовому регіоні, територія якого зазнає постійних обстрілів військами РФ, через що є ймовірність пошкодження транспортного засобу [11].

Разом з тим, трапляються й випадки неправомірного використання транспортних засобів посадовими особами органів та організацій, які здійснюють його відповідальне зберігання. Так, суддя Печерського районного суду м. Києва Остапчук Т.В. здійснював розгляд цивільної справи про відшкодування матеріальної шкоди. Обставини справи свідчать, що з метою передачі транспортного засобу на відповідальне зберігання Департаменту господарського забезпечення Служби безпеки України слідчий СБУ, який здійснював обшук та вилучення, здійснив переміщення транспортного засобу шляхом особистого керування. Проте, як виявилось, вільних місць для стоянки транспортного засобу у вказаному Департаменті не було, у зв'язку з чим слідчий знову перемістив транспортних засіб за другою адресою, а саме: місце тимчасової дислокації слідчих ГСУ СБУ, де транспортних засіб (без відома власника) знаходився протягом більш як місяця. За проведеною оцінкою вартості майна, було встановлено завдання шкоди на майже 75 000 грн (рішення від 09.03.2023 року).

Отже, з огляду на викладене, можна дійти висновку, що в більшості випадків тривале перебування транспортних засобів на штраф майданчиках є невиправданим, оскільки не відповідає завданням кримінального провадження, призводить до порушення прав власників (володільців) та псування транспортних засобів.

З п. 1 ч. 6 ст. 100 КПК України слідує, що такі речові докази як транспортні засоби, зберігання яких неможливо через їх громіздкість та необхідність витрат по забезпеченню спеціальних умов зберігання, які зазвичай не співмірні з їх вартістю, повертаються власнику (законному володільцю) або передаються йому на відповідальне зберігання, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження [4].

Втім, законодавцем не визначено, ні хто саме здійснює повернення такого майна власнику, ні хто має ініціювати процедуру повернення та передання на відповідальне зберігання, ні протягом якого строку таке майно має бути передане власнику. У зв'язку з цим наразі власники та володільці транспортних засобів, які були тимчасово вилучені та на які в подальшому було накладено арешт, вимушені самостійно шукати шляхи повернення свого майна через неодноразові звернення до органів досудового розслідування, прокуратури та суду та, на жаль, не в усіх випадках такі дії є успішними. Причиною цього є відсутність правового регулювання процедури передачі речових доказів (в даному випадку транспортних засобів) на відповідальне

зберігання власнику.

Таким чином, вважаємо за доцільне внести доповнення до КПК України, а саме: детально регламентувати процедуру передачі речових доказів (майна, на яке було накладено арешт) на відповідальне зберігання власнику. Так, по-перше, законодавцю необхідно визначити, хто саме та на підставі чого має приймати рішення про передачу арештованого майна на відповідальне зберігання власнику – слідчий, який здійснює досудове розслідування, за клопотанням власника майна чи слідчий суддя за відповідним клопотанням слідчого або інших учасників кримінального провадження, чиї права було обмежено таким вилученням. В судовій практиці наразі склалась двозначна ситуація: ряд слідчих суддів відмовляють у розгляді даного питання, посилаючись на те, що вирішення заявлених вимог не належить до компетенції слідчого судді, і що саме слідчий має вирішувати такі питання, а інші навпаки – здійснюють розгляд клопотань та в більшості випадків задовольняють їх (наприклад, ухвала слідчого судді Приморського районного суду м. Одеси від 28.10.2021 року у справі № 522/10138/21).

У зв'язку з цим, на нашу думку, найбільш оптимальним варіантом є покладання таких повноважень саме на слідчого, адже прийняття рішення про передачу арештованого майна на відповідальне зберігання власнику є процесуальною дією. І лише в разі обґрунтованої відмови слідчого у передачі майна власнику, останній матиме можливість оскаржувати такі дії чи бездіяльність в порядку ст. 303 КПК України.

По-друге, законодавцю необхідно встановити, протягом якого строку арештоване майно має бути передано власнику на відповідальне зберігання (наприклад, у разі проведення всіх слідчих дій в рамках кримінального провадження або неможливості забезпечити схоронність певного майна). На нашу думку, такий строк має відповідати ключовим засадам кримінального провадження, таким як розумність строків, та встановлюватися з урахуванням строків, які вже встановлені для інших слідчих дій. Так, з огляду на те, що норми КПК України для встановлення статусу тимчасово вилученого, арештованого майна у кримінальному провадженні визначають такі строки як «негайно», «не пізніше наступного робочого», «протягом двох днів», «не пізніше 48 годин», вважаємо за доцільне передбачити і для процедури передачі речових доказів на відповідальне зберігання власнику не більші строки – протягом двох днів з моменту прийняття відповідного рішення слідчим або постановлення ухвали слідчим суддею за наслідками розгляду скарги на рішення/дії/бездіяльність слідчого, що пов'язана із неповерненням такого майна власнику.

По-третє, враховуючи можливі потреби досудового розслідування, вважаємо за доцільне облаштувати при органах Національної поліції України не лише майданчики відкритого типу, а й відповідні криті навіси, які у разі погіршення погодних умов будуть зберігати схоронність транспортного засобу, що виключатиме більшість випадків їх пошкодження чи псування. Разом з цим, у зв'язку із тривалим перебуванням транспортних засобів на відкритих майданчиках, на які весь час впливають зовнішні фактори у вигляді вітру, снігу, дощу, було б доцільним запровадити перевірку технічного стану відповідного речового доказу (раз на 2-3 місяці), яка б убезпечила і власників транспортних засобів від зниження собівартості автомобіля, і органи досудового розслідування від можливих судових процесів щодо відшкодування таким власникам матеріальної шкоди.

Втім, з метою заощадження бюджетних коштів та тим самим створення умов, які б не погіршували стан речового доказу на час досудового розслідування, законодавцю варто деталізувати в нормах КПК України випадки, коли передача транспортного засобу на зберігання власнику відбуватиметься автоматично, без необхідності звертатися до слідчого чи слідчого судді. Такі зміни сприятимуть здійсненню кримінального провадження, адже об'єктивно знімуть надмірне навантаження з слідчих та застерезуть власників транспортних засобів від неправомірного втручання у їх право власності.

Висновки. Таким чином, враховуючи викладене вище, детальна регламентація та нормативне закріплення процедури передачі речових доказів на відповідальне зберігання власнику сприятиме посиленню захисту конвенційних прав учасників кримінальних процесуальних відносин від неправомірних дій та зловживання з боку органів досудового розслідування, однак для цього потрібне законодавче волевиявлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : ратифіковано Законом № 475/97-ВР (475/97-ВР) від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text (дата звернення: 10.03.2024).
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 10.03.2024).
3. Кримінальне обвинувачення у справах публічно-правового характеру. *Мін'юст* :

веб-сайт. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_3302 (дата звернення: 10.03.2024).

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n1703> (дата звернення: 10.03.2024).
5. Крицька І.Ю. Зберігання речових доказів кримінальному провадженні: мета, способи, умови та суб'єкти. *Підприємництво, господарство і право: Кримінальний процес*. 2017. № 6. С. 178–182.
6. Про затвердження та введення в дію Інструкції про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду (в новій редакції) : Наказ від 27.08.2010 № 51/401/649/471/23/125. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0051900-10#Text> (дата звернення: 10.03.2024).
7. Ухвала у справі № 638/15411/21 (провадження 1-кп/638/557/24) [2024] Дзержинський районний суд м. Харкова. Єдиний державний реєстр судових рішень <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117287956> (дата звернення: 10.03.2024).
8. Ухвала у справі № 701/1128/19 (провадження 1-кс/701/388/19) [2019] Маньківський районний суд Черкаської області. Єдиний державний реєстр судових рішень <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83915753> (дата звернення: 10.03.2024).
9. Ухвала у справі № 295/2691/24 (провадження 1-кс/295/1520/24) [2024] Богунський районний суд м. Житомира. Єдиний державний реєстр судових рішень <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117383087> (дата звернення: 10.03.2024).
10. Ухвала у справі № 183/12467/23 (провадження 1-кс/183/391/24) [2024] Новоомоковський міськрайонний суд Дніпропетровської області. Єдиний державний реєстр судових рішень <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117197561> (дата звернення: 10.03.2024).
11. Ухвала у справі № 953/87/24 (провадження 1-кс/953/1529/24) [2024] Київський районний суд м. Харкова. Єдиний державний реєстр судових рішень <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117265135> (дата звернення: 10.03.2024).